

ПОИМАЊА ИМПЛИЦИТНОГ ВАСПИТАЊА У УМЈЕТНОСТИ И КУЛТУРИ

Слободан Јовић¹

<https://doi.org/10.7251/NSK2102067J>

УДК 159.923.32:37.034

COBISS.RS-ID 136491777

Резиме

Циљ овог рада јесте анализа текстова о имплицитном васпитању у областима културе и умјетности, као и указивање на интересовања за проблематику васпитања и у ванишколским областима. У раду је примијењена метода теоријске анализе и синтезе, а анализирани су доступни радови који су се бавили проблемом имплицитног васпитања. Својим проучавањем утврдили смо да се радови о имплицитном васпитању могу сврстати у оне који се баве: а) имплицитним васпитањем у поетским текстовима, б) имплицитним васпитањем у традиционалној и медијској култури, в) имплицитним васпитањем у есејистичким текстовима, г) имплицитним васпитањем у уџбеницима. На основу увида у публиковане радове, закључили смо да култура и умјетност, саобразно језику и медију којим саопштавају поруке, интензивирају занимање за проблематику васпитања. Такође, закључили смо да су најбројнији радови који за предмет проучавања имају народне, традиционалне погледе на дијете, дјетињство и васпитање, што указује на то да традиционални погледи на васпитање и дјетињство имају значајну улогу у обликовању васпитних стратегија.

Кључне ријечи: *имплицитно васпитање, традиционална култура, народна педагогија, дјетињство.*

¹ Слободан Јовић је магистар педагогије и докторанд на студијском програму педагогије Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци. Електронска адреса: slobodjov@gmail.com

Увод

Образовање и васпитање одавно су престали да буду везани искључиво за школске институције. Све већу улогу имају медији, културне установе, средства масовне културе и, уопште, не примарно педагошки домени. То је отворило могућност за појаву имплицитног васпитања. Имплицитно васпитање у вриједностима културе у медијском простору проналази нове педагошке ресурсе и могућности за образовање. Неопходно је у васпитно-образовни рад укључити све оне облике знања и мишљења који припадају областима популарне и масовне културе, коју чини свијет медија, како електронских, тако и штампаних. Телевизија, филм и интернет постају занимљиви за педагошку науку. Оваквим приступом превазилази се традиционално схватање педагогије које подразумемијева усредсређеност на школство као једини педагошки домен. Педагогија се проширује на низ образовних и културних сфера. Ученицима се скреће пажња на образовно-васпитне потенцијале културе и умјетности. Данас је постало легитимно уплитање културе у педагошку сферу, јер сваки дио јавног простора: трг, тротоар, улица, зид, позориште, телевизијски програм, има васпитне учинке (Жиру, 2013).

Под имплицитним васпитањем подразумемијевамо промишљање о васпитању које не долази из педагошке теорије (чији је васпитање примарни предмет проучавања), него се може наћи у другим областима мишљења и дјеловања, као што су традиционална култура, медијска култура, књижевност и сл.

Имплицитно васпитање у поетским текстовима

Поезија за дјecu има велики значај у неформалном васпитању и усвајању животних вриједности, како у предшколском узрасту, тако и током основношколског васпитања и образовања. Васпитна и образовна вриједност поетских текстова за дјecu произлази из естетске природе поетског текста. Стога су и поетски текстови који могу позитивно дјеловати на дијете – читаоца, у естетском погледу успјела остварења. Већина аутора сагласна је да је педагошка улога дјечје пјесме остварива уколико није нарушена њена унутрашња и естетска суштина и уколико се поштује личност дјетета. Педагошко упућивање на вриједности

систем који подстиче подизање дјетета упућује на закључак да је дјечја пјесма један од феномена модерног времена који превазилази уско књижевне границе и захвата бројне области савременог живота и културе (Хамовић, 2018). Радови Јелене Панић Мараш (Панић Мараш, 2015; Панић Мараш, 2018) представљају значајан допринос проучавању имплицитног васпитања у поетским текстовима за дјецу. Рад ове ауторке *Enfant terrible у поезији за децу Рајка Петрова Нога* (2015) драгоцјен је јер указује на конституисање фигуре „немогућег дјетета“ у Ноговој поезији, која се први пут распознаје у поезији за дјецу овог аутора. Ногова поезија намијењена дјецци доноси нови поглед на свијет дјетињства, на свијет одраслих, и подиже глас против манипулације дјецом, као и против „дресуре“ и затупљивања дјеце од стране одраслих (Панић Мараш, 2015). Текст исте ауторке *Субјективна педагогија поезије Моше Одаловића* (2018) испитује проблем субјективне педагогије Моше Одаловића. Субјективност у ауторовом гласу и погледу на свијет формира субјективну педагогију која се огледа у намјери да поучи, посавјетује, у шта је уграђено низ ауторових личних увјерења (Панић Мараш, 2018).

Љубивоје Ршумовић једна је од најизразитијих стваралачких фигура чија је поезија намијењена дјецци, а настаје на нашим просторима у посљедњих неколико деценија. Ршумовићево стваралаштво намијењено најмлађима утемељено је на модерном осјећању дјетињства и разумијевању за дијете и дјечје потребе. Стваралаштво овог аутора било је инспиративно за тумачење са аспекта „педагогије доживљаја“ (Микановић, 2018), а закључци овог проучавања су да Ршумовићева умјетничка педагогија не почива на морализаторству и догматизму, него на парадоксалним и игривим ситуацијама (Микановић, 2018). У тексту *Антидидактично и дидактично у поезији Драгомира Ђорђевића* (Денић, 1999) расправља се о индиректној дидактичности која произлази из текстова овог аутора. Ријеч је о поучној књижевности која изграђује, али то чини на нов, модернији начин (Денић, 1999: 8).

Имплицитним васпитањем бави се и Ивана Банчевић Пејовић у докторској дисертацији *Одбрана креативности: Вилијам Блејк у савременој књижевној критици, уметности и педагогији* (Банчевић Пејовић, 2014), а посебно је значајно поглавље *Вилијам Блејк у савременој педагогији*, у коме ауторка показује како је Блејково дјело створило контекст за боље разумијевање педагошких схватања Ериха Фрома, Паула Фреиреа, Питера Мекларена, Ивана Илича, Нила Постмана и Александра

Нила (Банчевић Пејовић, 2014). Предмет рада Снежане Маринковић и Видана Николића (Маринковић и Николић, 2014) било је испитивање могућности које, на метафоричан начин, нуди литерарна педагогија у вези са питањима школске и породичне казне васпитаника. Ауторка закључује да примјери из литературе, као и текст *Мјесец и његова бака* Бранка Ћопића, показују да се књижевност укључује у питања поступања родитеља и учитеља са дјецом.

Ови симболично исказани ставови представљају суштину искустава народне школе, али су и претеча савремених педагошких ставова који су произашли из идеја значајних ауторитета који су се бавили васпитањем и образовањем (Маринковић, Николић, 2014).

Имплицитно васпитање у традиционалној и медијској култури

Књига која представља пионирски подухват у проучавању имплицитног васпитања у српској култури јесте дјело Јована Миодраговића *Народна педагогија у Срба*, које је први пут објављено 1914. године. Миодраговићево животно дјело не садржи оно на шта би, на први поглед, упућивао њен наслов. Није то, дакле, студија о *природном* и *вјештачком* васпитању омладине, већ, умјесто тога, „доноси неслућено богату и разноврсну фолкорну грађу на тему детета, описујући непотпун иницијатички круг – од гледања момка и девојке до свадбе њиховог у браку стеченог потомка“ (Детелић, 2009: 13).

Миодраговић је настојао да представи основне одлике васпитања дјече у традицијској култури, те је сакупио и систематизовао ређалице, бројалице, пјесме и обичаје који имају за тему васпитање дјетета. Циљ таквог подухвата био је упоредити народни и научни поглед на васпитање, али и „видети разлику међу њима [...] изнаћи у њему многе заблуде, које штетно утичу на пород наш и прираштај народни, а може бити видети и много добро, многу истину, искуством изнађену и вековима утврђену“ (Миодраговић, 2009: 36).

Књига Тихомира Р. Ђорђевића *Деца у веровањима и обичајима нашега народа* (Ђорђевић, 1990) по структури је веома слична осталим дјелима овог аутора. Састоји се од двадесет и четири поглавља у којима је изложена, упоређена и систематизирана обимна грађа, објашњења,

ставови и закључци. У студији је анализиран велики број вјеровања и обичаја везаних за зачеће, плодност, неплодност, настојање да брак не остане без дјецe. Расправља се о порођају, порођајним демонима, заштити дјетета и породиље од демона и урока. Такође, књига се бави значајем давања имена дјетету, исхраном, првим шишањем (Пантелић, 1990).

Миодраговићево и Ђорђевићево дјело представља пионирске подухвате у проучавању имплицитног васпитања код нас, а један од најцјеловитијих доприноса представља студија Жарка Требјешанина *Представа о дјетету у српској култури* (1991). Предмет ове студије био је поимање дјетета и дјететовог одрастања у традиционалној култури Срба. Аутор је пошао од претпоставке да у свакој култури постоји имплицитна, неисказана психолошка теорија дјетета, његове природе и развоја (Требјешанин, 1991). Сваком народу својствено је особено, традиционално схватање дјетета и његових психолошких карактеристика. Та схватања су у значајној мјери одређена стиловима живота, начином привређивања, организацијом друштва, друштвеним идеалима, митско-религијским увјерењима и вриједностима на којима та заједница почива. Овакав, имплицитно постављен културни модел дјетета у значајној мјери одређује начине подизања дјецe и формирање типичног друштвеног карактера у одређеној култури (Требјешанин, 1991; Trebješaniin, 2014). На основу анализе кратких језичких форми, пословица, изрека, узречица, аутор је утврдио да у српској традиционалној култури постоје два модела поимања дјетета и дјетињства: а) митско-магијски, б) емпиријско-рационални модел. У митско-магијском поимању, дијете се појављује као мало и слабо и злим силама угрожено створење, које, да би опстало, потребује магијску бригу и помоћ, па се прибјегава ритуалним радњама које започињу од периода трудноће до првих четердесет дана дјечјег живота. Овим радњама се дијете од *демонског, опасног и нечистог* бића уводи у ред социјализованих припадника заједнице. Митско-магијски модел разумијевања дјетета укључује читав низ обреда прелаза који припомажу дјетету да се суочи и преброди све критичне моменте на путу развоја. У овом моделу развоја и поимања дјетета кључни су сљедећи обреди прелаза: *повојница, криштење, одбијање од сисе, стрижба, поступаоница, ритуално запајање, обношење дјетета око куће, бацање млијечног зуба на кров, поигравање у колу*. У емпиријско-рационалном поимању дјетета и дјетињства, дијете

се доживљава као слабо и неразумно биће, па бива заштићено од превеликих обавеза и тешких послова. Васпитне мјере у традиционалној култури срачунате су да кажњавањем, награђивањем, угледањем на одрасле, дијете постане поуздан, социјализован члан заједнице. Давање првенства поступку кажњавања у односу на похвалу упућује на закључак да је у традиционалној култури дијете схваћено прије као себично, рђаво и асоцијално, него као добро и социјализовано биће. Дијете је у патријархалној култури маргинализовано. Његов социјални положај је изразито низак, што се огледа у његовом односу према одраслима, у начину облачења, храњења и слично. Незавидан положај дјетета у традиционалној култури разоткрива се и постојањем синонима као што су *отрок*, *робље*, *сужањ*, оно је некомплетно створење, несамостално, упућено на одрасле, прије свега на мајку. Оно је, по народном схватању, биће које без родитељске подршке и општења са одраслима не може постати човјек. Према народном искуству, на развој дјетета утичу насљеђе, породица, лична активност и судбина, а мало дијете веома је подложно васпитним утицајима, лако се обликује и за његов развој је пресудно рано искуство. Сличности између митско-магијског и емпиријско-рационалног модела дјетета у томе су што оба дијете виде као нејако, слабо, неразумно и грешно биће, а циљ је да оно постане одрасла, полно зрела и социјализована особа. Најзначајније разлике су у томе што је у митско-магијском моделу развој схваћен као неизвјестан, квалитативан и драматичан процес, а у емпиријско-рационалном као непрекидан, квантитативан, спор и извјестан процес (Требјешанин, 1991).

Рад Снежане Маринковић (Маринковић, 2013) бави се виђењем дјетета и дјетињства из угла народне педагогије. Ауторка се у проучавању ослања на претходна проучавања Ј. Миодраговића, Ј. Цвијића, Ж. Требјешанина, као и на фолклористичку грађу. У традиционалној култури велики значај посвећује се васпитању, о чему свједоче бројне пословице које за тему имају мајчинство и родитељство. Анализом 121 пословице, ауторка је дошла до модела пожељног дјетета у српској традиционалној култури. У погледу односа заједнице према дјечи, положају дјетета у друштву, у нашој култури дијете је доживљено као највеће богатство и радост: *Ђеца се чуде свачему, а људи ничему, Ђеца и пара не може бити много*, али постоје и пословице које се критички

односе према дјечјој природи: *Ђеца су невјерна дружина, Ђеца су сухи град*. Све то усложњава родитељску улогу и поставља изазове пред родитеље као васпитаче, о чему је народна мудрост оставила трага у сљедећим пословицама: *Мала ђеца једу родитељски хљеб, а велика ђеца једу родитељима џигерице, Мала ђеца мала брига, велика ђеца велика брига*. Уочава се противрјечан третман дјетета у традиционалној српској култури, који се креће од посве повлашћеног члана, до сасвим маргинализованог и обесправљеног члана. Анализа фолклорног материјала јасно указује на распоређивање моћи у традиционалној култури у правцу старији – млађи, као и на предност која се даје мушком потомству у односу на женско. Женска природа је у народној традицији често приказивана негативно, али је улога мајке позитивна и топла (Маринковић, 2013). У погледу чинилаца који утичу на развој личности, у народној педагогији доминантно је схватање да је рани период најзначајнији у развоју појединца, да је предшколски период доба најбурнијег раста и развоја, те да је школски узраст вријеме које садржи бројне критичне тачке у развоју дјетета (Маринковић, 2013). Ова схватања су по много чему у сагласности са савременим психолошким и педагошким сазнањима, могу се сматрати њиховим претечама, драгоценост их је изучавати, реконструисати, у циљу примјене позитивних искустава за осавремењивање погледа у подизању и васпитању дјеце. Текст Биљане Павловић *Васпитна улога традиционалних народних песама* (Pavlović, 2014) имао је за циљ указивање на васпитну улогу традиционалних пјесама за дјецу. Наглашава се важност коју традиционалне народне пјесме имају у посредовању животних искустава млађим генерацијама, као и у очувању јединственог система вриједности. Закључује се да традиционалне народне пјесме могу понудити моделе исправног понашања у породици, према пријатељима, старијим људима, отаџбини, али и у другим животним ситуацијама (Pavlović, 2014: 150). Ови текстови су посредник животних искустава и ризница етичких вриједности, па могу имати значајну улогу у моралном васпитању. Традиционалне пјесме садрже народне погледе на живот, схватања о истини и правди, о мудрости и поштењу. Стога су ови текстови драгоцен садржај за упознавање, његовање и очување националног и културног идентитета, али могу бити и подстицај најмлађима за упознавање са традицијама и културама других народа (Pavlović, 2014).

У другој половини XX вијека конституише се етнопедагогија, чији је циљ да се на научно утемељен начин приступи проучавању народне педагогије, с циљем примјене добијених резултата за осавремењивање васпитања и образовања. Заслуге за афирмацију етнопедагогије припадају руском научнику Волкову [Волков], који етнопедагогију одређује као историју и теорију народног, традиционалног васпитања. Ријеч је о науци која проучава искуства народа у погледу васпитања, схватања народа о васпитању, дјетету и дјетињству. Ова наука истражује и проучава искуства етничких група у областима васпитања и образовања, те испитује могућности примјене тих сазнања у савременим условима (Tufekčić, 2009).

Радио, телевизија, штампани медији и друга средства масовног комуницирања имају значајну улогу у формирању колективне свијести, па њихово креирање не бива препуштено импровизацијама и спонтаности. Инсистира се на успостављању сарадње између институција одговорних за образовање и васпитање и креатора радијских, телевизијских и филмских програма, новинских текстова и умјетничких дјела која позитивно дјелују на васпитање и образовање младих (Kabrer, 1980:). Драган Коковић увиђа значај образовне улоге електронских медија, у чему посебну улогу имају радио и телевизијски програми. Улога радија као образовно-васпитног средства никада није изгубила на актуености, а телевизија је постала свеприсутни образовно-васпитни медиј у савременом друштву (Koković, 2007). Телевизија је постала један од најутајанијих чинилаца социјализације и учења у савременом добу. Она посједује моћ да подучава чињеницама, утиче на формирање система вриједности, утиче на понашање, а значајан је извор информација о свијету који нас окружује (Lemiš, 2008).

Докторска дисертација Мирослава Цолића *Програмско-продукционо моделовање образовног програма ТВ Београд у периоду од 1964. до 1980. године, као парадигма друштвено оправдане и медијски успешне едукације* (Цолић, 2016) представља драгоцјен допринос проучавању имплицитног васпитања, јер показује да се у медијским образовним програмима могу распознати двије супротстављене педагошке рефлексије. Прва је оличена у телевизијским програмима шездесетих и седамдесетих година прошлог вијека, и заснивала се на концепцији образовања за ослобођење и схватањима Фреиреа [Freire] и Илича [Illich], а

друга, коју реализују данашњи телевизијски програми, заснива се на концепцији образовања за конформизам и схватањима Бернеза [Bernez] и Дихтера [Dihter] (Цолић, 2016).

Имплицитно васпитање у есејистичким текстовима

Рад Јована Љуштановића *Песничка антропологија детињства Душана Радовића* (2012) бави се сродношћу Радовићевих ставова (изнесених у његовим есејима) са поставкама Пијажеа о доприносу дјечје игре интелектуалном развоју дјетета, као и са теоријом Виготског о значају суочавања дјетета са зоном наредног развоја. У поменутом раду наглашено је да Радовићево дјело суштински припада истој парадигми мишљења као и дјело Александре Марјановић и Ивана Ивића (Љуштановић, 2012). Идеја о дјетету и дјетињству плод је модерног времена и буржоаског етоса, а књижевност намијењена дјеци је промовисање дјетета. Идеја о дјетињству произвела је већу родитељску и друштвену бригу за дјецу. Аутор наглашава Радовићево уочавање истргнутости савременог дјетета из свијета рада и животног контекста, као и одвојеност од свијета одраслих, што је у супротности са пређашњим периодом, када је дијете економски доприносило заједници, бивајући укључено у производни рад, али у складу са сопственим способностима (Љуштановић, 2012). Предмет рада *Филозофија васпитања Душана Радовића* (Маринковић и Костић, 2014) јесте указивање на модерност, инвентивност и иновативност Радовићевих педагошких схватања. Вриједност Радовићеве филозофије васпитања јесте у уздржавању од експлицитног дидактицизма и служење иронијом, парадоксом, цинизмом и пародијом. Задатак школе је, најприје, да помогне дјетету да мисли, а тек онда да васпитава и образује. Суштина је помоћи дјецу како да мисле, а не рећи им шта да мисле (Маринковић и Костић, 2014). У својим есејима, интервјуима, опсервацијама, Радовић говори о важности књига за дјецу, телевизије, штампе и свега онога што представља дјечје културно окружење. Начин на који је Радовић разумијевао проблемаику уџбеника, начин на који је наводио примјере који се тичу уџбеника и текстова у уџбенику, у сагласности су са оним што спада у савремену теорију уџбеника. Радовић је посебну пажњу посветио букварима, којима се бавио више од једне деценије. На темељу

тих проучавања и анализе буквара из преко четердесет земаља свијета, закључио је да су готово сви буквари слабог квалитета, да се склапају рутински, те да велики проблем представља то што аутори буквара не уважавају достигнућа модерне штампе, карикатуре, илустрације, филма, стрипа и модерне рекламе (Маринковић и Костић, 2014).

Имплицитно васпитање у уџбеницима

Рад *Представе о детету у читанкама за трећи и четврти разред основне школе* (Семиз и Чутовић, 2020) бавио се постојећим концептуализацијама и операционализацијама представа о дјетињству на основу антропологије, психологије и социологије дјетињства, те је указао на значај прозних текстова у читанкама као извор уобличавања представа о дјетету. Ауторке закључују да прозни текстови заступљени у читанкама пружају плуралитет представа о дјетету које се крећу од пуританских, преко романтичарских и традиционалних, па све до постмодерних представа (Семиз и Чутовић, 2020). У анализираним текстовима дијете се приказује као биће које је способно, храбро и спремно да се суочи са проблемима и да превазиђе како сопствена тако и очекивања других субјеката. Подаци показују да се при рјешавању проблема дијете често ослања на помоћ одраслих или вршњака, при чему заједно са њима изналази конструктивно рјешење за постојећу препреку, а не презима идеје и начине других при рјешавању проблема. У разматраним текстовима заступљени су и неконструктивни начини рјешавања проблема, при чему до изражаја долазе и непожељни облици дјечјег понашања. У односима дијете – вршњаци преовладавају односи узајамног повјерења, а вршњачке односе карактерише реципроцитет у погледу разумијевања, повјерења, помоћи и подршке (Семиз и Чутовић, 2020).

Закључна разматрања и педагошке импликације

Наведени радови, иако оперишу појмовима „субјективна педагогија“, „индиректна дидактичност“, „умјетничка педагогија“, „литерарна педагогија“, „народна педагогија“, „филозофија васпитања“, „антропологија детињства“, суштински се баве проблематиком имплицитног васпитања.

На основу анализираних радова може се закључити да васпитање постаје значајна тема за проучавање и изван уско педагошких области. Радови Јелене Панић Мараш посвећени су освјетљавању имплицитног васпитања у поетским опусима за дјецу Рајка Петрова Нога и Моша Одаловића. Уочено је конституисање фигуре „немогућег дјетета“ у поезији Рајка Петрова Нога, као и побуна упућена против свијета одраслих и његових правила. Уочена је и појава „субјективне педагогије“ која се конституише у поезији Моша Одаловића, а која се састоји у ауторовој намјери да поучи и посавјетује. Поједини радови (Микановић, 2018) баве се „педагогијом доживљаја“ у поезији Љубивоја Ршумовића, док се у неким радовима (Денић, 1999) говори о модернијој, новој поучности поезије Драгомира Ђорђевића. Драгоцјен је и рад Иване Банчевић Пејовић (2014) о утицају поезије Вилијама Блејка на велики број значајних савремених мислилаца и педагога (Фром, Фреире, Мекларен, Илич, Постман, Нил).

У разматрању имплицитног васпитања најбројнији су радови који се баве проучавањем имплицитног васпитања у традиционалној култури. Бављење традиционалним погледима на васпитање има своју генезу од појединачних текстова који се баве народним погледима на васпитање, до монографија и збирки традиционалних обичаја и игара, све до конституисања етнопедагогије – науке која се на систематски начин бави проучавањем народног васпитања и могућностима унапређивања васпитања на темељу искустава претходних генерација. Још од настанка радија, телевизије и других електронских медија и њихове масовне примјене уочено је да они могу послужити као функционална средства у васпитању и образовању. Телевизијске програме могуће је креирати тако да подстичу креативност и стваралачко мишљење младих, али и да подстичу конзумеризам, псеудокреативност и агресивне облике понашања. Који модел креирања програма ће бити реализован зависи од друштвених норми, обичаја и циљева којима у васпитању стреми свака конкретна заједница.

Есејистичко дјело Душана Радовића подстакло је више аутора (Љуштановић, 2012; Маринковић и Костић, 2014) на бављење „антропологијом детињства“, односно „филозофијом васпитања“ у есејистичком опусу овог аутора. Закључено је да, иако је ријеч о књижевном опусу, Радовићево дјело, суштински, припада истој парадигми мишљења као и дјело Александре Марјановић и Ивана Ивића. Такође, указано је на модерност Радовићевих педагошких схватања која се огледају у

уздржавању од експлицитног дидактицизма, у служењу иронијом и парадоксом. Указује се и на Радовићеву иновативност коју је исказао у погледу конципирања савремених школских уџбеника.

Проучавање имплицитног васпитања може бити драгоцјено, јер је у основи имплицитног васпитања есејистичко, умјетничко или народнотрадицијско поимање педагошких феномена које није исказано дискурзивним језиком и стилем, па је, самим тим, и прихватљивије и пријемчивије потенцијалном реципијенту, што, опет, не умањује озбиљност проблема о којима нам саопштава и важност истина с којима нас упознаје.

Литература

- Банчевић Пејовић, И. (2014). *Одбрана креативности: Вилијам Блејк у савременој књижевној критици, уметности и педагогији* (докторска дисертација). Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу.
- Денић, С. (1999). Антидидактично и дидактично у поезији Драгомира Ђорђевића, *Детињство*, 4, 7–10.
- Детелић, М. (2009). Што верније, то боље. О Јовану Миодраговићу и његовој педагогији. У: Ј. Миодраговић: *Народна педагогија у Срба или како наш народ подиже пород свој* (стр. 13–25).
- Ђорђевић, Т. (1990). *Деца у веровањима и обичајима нашега народа*. Идеа – Просвета.
- Жиру, А. (2013). *О критичкој педагогији*. Едука.
- Kabrera, O. (1980). *Televizija i obrazovni sistem Kube. RTV teorija i praksa*, 17, 37–41.
- Koković, D. (2007). *Društvo i medijski izazovi*. Filozofski fakultet u Novom Sadu.
- Lemiš, D. (2008). *Deca i televizija*. Клио.
- Љуштановић, Ј. (2012). *Књижевност за децу у огледалу културе*. Змајеве дечје игре.
- Маринковић, С. (2013). Виђење детета и детињства из угла народне педагогије. *Зборник радова Учитељског факултета у Ужицу*, 16(15), 23–25.

- Маринковић, С. и Костић, Љ. (2014). Филозофија васпитања Душана Радовића. *Зборник радова Учитељског факултета у Ужицу*, 17(16), 63–73.
- Маринковић, С. и Николић, В. (2014). Метафорично развијање мотива породичне казне у песми „Месец и његова бака“ Бранка Ћопића (из перспективе модерног односа према школској и породичној казни деце). У: Николић, Р. (ур.). *Настава и учење – савремени приступи и перспективе* (131–144). Ужице: Учитељски факултет.
- Микановић, Б. (2019). Педагогија доживљаја у поезији Љубивоја Ршумовића. У: Бошковић, Д. (ур.). *Књижевно дело Љубивоја Ршумовића* (443–456). Ужице: Учитељски факултет.
- Миодраговић, Ј. (2009). *Народна педагогија у Срба или како наш народ подиже пород свој*. РТС.
- Павловић, Б. (2014). Васпитна улога традиционалних песама у настави музичке културе. *Педагогија*, 1, 148–159.
- Панић Мараш, Ј. (2015). *Enfant terrible* у поезији за децу Рајка Петрова Нога. У: Делић, Ј. (ур.). *Поетика Рајка Петрова Нога* (стр. 535–554). Институт за књижевност и уметност – Дучићеве вечери поезије.
- Панић Мараш, Ј. (2018). Субјективна педагогија поезије Моше Одаловића. У: Опачић, З., и Станишић, М. (ур.). *Поезија Моша Одаловића* (стр. 137–148). Задужбина „Десанка Максимовић“ – Народна библиотека Србије.
- Пантелић, Н. (1990). Тихомир Ђорђевић и његово дело. У: Т. Ђорђевић: *Деца у веровањима и обичајима нашега народа* (5–19). Идеа – Просвета.
- Семиз, М., Чутовић, М. (2020). Представе о детету у читанкама за трећи и четврти разред основне школе. *Иновације у настави*, 33(3), 124–143, <http://www.doi: 10.5937/inovacije2003124S>
- Требјешанин, Ж. (1991). *Представа о детету у српској култури*. Српска књижевна задруга.
- Trebješanin, Ž. i Jovanić, G. (2014). Promene u shvatanju deteta u srpskoj kulturi u poslednjih dvadeset pet godina. *Primenjena psihologija*, 7(4), 549–563.
- Tufekčić, A. (2009). Etnopedagogija kao znanstvena disciplina. *Školski vjesnik*, 58(3), 265–279.

Хамовић, В. (2018). *Поетика чистог даха*. Службени гласник.

Цолић, М. (2016). *Програмско-продукционо моделовање образовног програма Телевизије Београд у периоду од 1964. до 1980. године, као парадигма друштвено оправдане и медијски успешне едукације* (докторска дисертација). Београд: Универзитет уметности.

Slobodan Jovic

PERCEPTION OF IMPLICIT MORAL EDUCATION IN ART AND CULTURE

Summary

The paper aims at analysing texts about implicit moral education in the areas of art and culture, as well as at pointing to interest for the issues of moral education in extra-curricular activities. For this purpose, the author applies theoretical methods of analysis and synthesis and analyses the accessible sources that deal with the area in question. Our research reveals that papers that concern the area of implicit moral education can be classified as follows: a) implicit moral education in poetry; b) implicit moral education in traditional culture and in the media; c) implicit moral education in essayistic literature; and d) implicit moral education in textbooks. Based upon the insight into published papers, the author concludes that art and culture, in concord with the language and the media used to communicate respective messages, intensify interest for the issue of moral education. In addition, there is a conclusion that the majority of papers deal with the traditional perspective of the child, childhood, and moral education, rooted in folklore and oral tradition, which points to the fact that these views play a significant role in designing moral education strategies.

Keywords: *implicit moral education, traditional culture, folklore pedagogy, childhood.*

Слободан Йович

ПОНИМАЊА ИМПЛИЦИТНОГО ВОСПИТАЊА В ИСКУССТВЕ И КУЛТУРЕ

Резюме

Целью данной работы является анализ текстов об имплицитном воспитании в сферах культуры и искусства, а также указывание на интересы к проблематике воспитания во внешкольных областях. В работе был применен метод теоретического анализа и синтеза, также анализированы доступные работы, затрагивающие проблему имплицитного воспитания. Нашим исследованием утверждено, что работы, затрагивающие имплицитное воспитание можно сгруппировать на те, которые рассматривают: а) имплицитное воспитание в поэтических текстах, б) имплицитное воспитание в традиционной и медийной культурах, в) имплицитное воспитание в эссеистических текстах, г) имплицитное воспитание в учебных пособиях. На основе осмотра опубликованных работ, мы пришли к выводу о том, что культура и искусство, в соответствии с языком и переносчиком сообщения, интенсифицируют интерес к проблематике воспитания. Мы также пришли к выводу о том, что самыми многочисленными являются работы, исследующие народные, традиционные взгляды на ребенка, детство и воспитание, что подчеркивает значимую роль традиционных взглядов на детство в формировании воспитательных стратегий.

Ключевые слова: *имплицитное воспитание, традиционная культура, народная педагогика, детство.*